

מרון רבי יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א

ראש ישיבת מרכז הרב

לא תהא שמיעה גדולה מראייה

קבלת עדות ביחיד לרמב"ם

הש"ך, "הנתיבות" ועוד אחרים דנים, אליבא דהרמב"ם, האם יחיד מומחה יכול לקבל עדות. שהרי אם אינו נחשב בי"ד לעניין הודאת בעל דין, מסתבר שה"ה יהיה גם לעניין קבלת עדות. ואכן כך טוען הש"ך, דלהרמב"ם יחיד מומחה אינו יכול לקבל עדות, כמו שלא יכול לקבל הודאה משום שיש צורך בבי"ד לשם כך, וז"ל הש"ך (סי' מו ס"ק ע):

ועוד נ"מ לענין שיחיד מומחה, או אם קיבלו אחד שיהיה כיחיד מומחה, שיכול לדון לבדו על שטר שנתקיים בב"ד כשמכיר הקיום, אבל אין יכול לדון לבדו כשמכיר(י) העדאת עדים, דלענין קבלת עדות לא מהני יחיד מומחה, וכמו שכתבתי לעיל סימן ג' ס"ק ח' וסימן זה סעיף ד' ס"ק ח', רק בענין שלשה.

חלק עליו הנתיבות (ביאורים סי' ג'), הטוען שקבלת עדות שונה מהודאת בעל דין, וז"ל:

ואינן מומחין לרבים. עיין סמ"ע [סק"ז] וש"ך [סק"ח] שתמהו, דהא להרמב"ם [פ"ב מסנהדרין הי"א ושם פ"ה הי"ח] אפילו [ב]מומחה לא הוי הודאה, ... ולפענ"ד נראה דלכאורה תמוהין דברי הרמב"ם, דלפי דבריו דההודאה לפניו לא הוי הודאה ויכול להחליף הטענות, א"כ מכ"ש שאין יכולין לקבל עדות דהא אין להם דין בית דין כמ"ש הרמב"ם בהדיא, ולקבלת עדות בעי בית דין, וכ"כ הש"ך בהדיא בסימן מ"ו סק"ע...

לכן נראה ברור דכל מקום שמותר לו לדון יכול לקבל עדות והטענות, וא"י לחזור בהם לא העדים ולא הבע"ד, ושלא כדברי הש"ך סימן מ"ו סק"ע.

יש להבין מה המחלוקת כאן בהגדרת היחיד מומחה. לכאורה הש"ך צודק בדבריו, שכתב שגם העדות בפניו לא תהיה נחשבת עדות, שהרי מה הסברא לחלק כמו "הנתיבות" ולומר שההודאה בפני היחיד מומחה אינה הודאה, אך קבלת העדות בפניו הינה עדות כשרה?

הנתיבות בהמשך דבריו מביא ראייה מהרשב"א, וז"ל שם:

... וכ"כ הרשב"א בב"ק (צ:), הביאו ג"כ השיטה מקובצת שם, וז"ל: דמומחה אין יכול לדון ע"פ ראית עצמו, דראיתו של דיין מומחה אינו בדין שתהיה כשמיעה משני עדים, ע"ש. משמע דמומחה יכול לדון עכ"פ כששומע משני עדים, רק על פי ראייתו א"י לדון, וזהו דלא כהש"ך סימן מ"ו סק"ע...

לא תהא שמיעה גדולה מראייה בקידוש החודש או בכל הדינים

מקור הדין ש"לא תהא שמיעה גדולה מראייה" המובא בנתיבות הוא מר"ה (כה):

ראוהו בית דין (את הירח) יעמדו שנים ויעידו בפניהם. ואמאי (מדוע בית הדין צריך להעמיד על הדבר שני עדים, והרי דין שרואה מקרה בעיניו אינו צריך על כך עדות, אלא הוא פוסק על פי מה שראה)? לא תהא שמיעה גדולה מראייה! - אמר רבי זירא: כגון שראוהו בלילה (ואז לכאורה לא שייך שהדין יוכל לפעול ולדון ע"פ ראייתו).

ראוהו שלשה והן בית דין, יעמדו שנים ויושיבו מחביריהם אצל היחיד. אמאי? הכא נמי נימא: לא תהא שמיעה גדולה מראייה. וכי תימא הכא נמי כגון שראוהו בלילה - היינו הך. סיפא איצטריכא ליה, דאין היחיד נאמן על ידי עצמו. דסלקא דעתך אמינא הואיל ותניא: דיני ממונות בשלשה, ואם היה מומחה לרבים - דן אפילו ביחיד, הכא נמי ניקדשיה ביחיד, קמשמע לן וקמ"ל שיחיד מומחה לא יכול לקדש את הלבנה, אלא מקדשים אותה דווקא בשלשה). ואימא הכי נמי (למה לא נאמר שבאמת ניתן לקדש את הלבנה ביחיד, כמו שמצינו שניתן לדון דיני ממונות ביחיד?) אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו, וקאמר ליה הקדוש ברוך הוא: עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם".

רש"י שם כתב שהדין "לא תהא שמיעה גדולה מראייה" הוא רק בקידוש החודש, כיון שבקידוש החודש לא כתוב דין עדות על ראיית הלבנה, אלא רק "כזה ראה וקדש", ולכן הייתה ה"א שגם דין יחידי יוכל לקדש, וז"ל (שם):

ואמאי - יעמדו שנים ויעידו, הלא ראוהו כולן, יקדשוהו בראיתם, דלא תהא שמיעה ששומעין מפי עדים גדולה מראייה, דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות, אלא כזה ראה וקדש.

התוספות שם חלק וכתב שאם דיינים רואים דין ביום הם יכולים לדון ע"פ ראייתם, שכן הגמרא נוקטת שגם בדיני ממונות ובדיני נפשות הדין כך, ש"לא תהא שמיעה גדולה מראייה", ולא רק בקידוש החודש כדברי רש"י, וז"ל:

לא תהא שמיעה גדולה מראייה - פירש בקונטרס דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות, אלא כזה ראה וקדש. ובחנם דחק, דאפילו בדיני נפשות אמרינן הכי בפרק החובל (ב"ק דף צ: ושם) אם ראוהו ביום.

א"כ קשה אליבא דרש"י מהגמרא, מדוע דיינים לא יוכלו לקיים דין של "לא תהא שמיעה גדולה מראייה" גם בדיני ממונות ודיני נפשות?

מוכח גם מהגמרא במסכתין (עח). שאם רוצה הרג בפני בית הדין, בית הדין יכול לשפוט את הנידון עפ"י ראייתם, ואין לבית הדין צורך בעדות על הרצח:

וטריפה שהרג, בפני בית דין – חייב, שלא בפני בית דין – פטור. בפני בית דין (מאי טעמא) חייב – דכתיב ובערת הרע מקרבך.

כמו כן תמה על דברי רש"י בטורי אבן על ראש השנה (כה): וז"ל:

"ואמאי לא תהא שמייעה גדולה מראייה", פירש"י גבי עדות החודש לא כתיב עדות, אלא כזה ראה וקדש. ומשמע מפירושו דכל היכא דכתיב עדות, כמו דיני נפשות ודיני ממונות, אפילו ראו ביום אינו נעשה דיין ע"פ ראייתו. וק"ל הא אמ' בפ"ד דסנהדרין (דף לד) ובפ"ח דב"ב (דף קיג ע"ב) שלשה שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין את הדין. ב' כותבין ואין עושין את הדין, ואר"ה ל"ש אלא ביום, אבל בלילה כותבין ואין עושין דין, משום דה"ל עדים ואין עד נעשה דיין, ונ"ל התם מקרא דביום הנחילו את בניו. וש"מ דאפילו בד"מ, דכתיב עדות עפ"י שנים עדים, אפ"ה בראו ביום נעשו דיינים ע"פ עצמן. ולא עוד אלא אפילו בד"נ מצינו שנעשו דיינים עפ"י ראיית עצמן בראו ביום, דאמ' בפ' הנשרפין (סנהדרין דף עח) אמר רבא טרפה שהרג בפני ב"ד חייב דכתיב ובערת הרע מקרבך, שלא בפני ב"ד פטור, דה"ל עדות שא"א יכול להזימן ולא שמה עדות. וה"נ אמר רבא התם גבי טרפה שרבע בפני ב"ד חייב, שלא בפני ב"ד פטור מה"ט, והא דבפני ב"ד חייב היינו בראו ביום, שדנין על ראייתן, דאי בראו בלילה בעינן עדות וכיון דבעי עדות בעינן עדות שאתה יכול להזימה וכן פירשו התוס' התם. מ"מ ש"מ בראו ב"ד ביום דנין עפ"י ראייתן אע"ג דבד"נ עדות כתיב.

שומה עלינו להבין את עניינה של מחלוקת ראשונים זו, האם תואיל ראייתם של הדיינים לדון על פיה בשאר מקומות שיש בהם דין עדות. וצ"ע בזה.

"לא תהא שמייעה גדולה" ביחיד מומחה

והנה לשון הנתיבות שהבאנו בשם הרשב"א:

... וכ"כ הרשב"א בב"ק דף צ' ע"ב, הביאו ג"כ השיטה מקובצת שם, וז"ל, דמומחה אין יכול לדון ע"פ ראית עצמו, דראייתו של דיין מומחה אינו בדין שתהיה כשמייעה משני עדים, ע"ש. משמע דמומחה יכול לדון עכ"פ כששומע משני עדים, רק על פי ראייתו א"י לדון, וזהו דלא כהש"ך סימן מ"ו סק"ע...

אם כן, כפי שהערנו לעיל, לפי הנתיבות יחיד מומחה יכול לקבל עדות, ודלא כהש"ך. אולם, לגבי השאלה האם הוא יכול לדון עפ"י ראיית עצמו, ומדין "לא תהא", בזה הנתיבות מודה שהוא אינו יכול, כיון שהוא רק יחיד מומחה. מה החילוק בין שני הדיינים? מדוע בזה הוא יכול, ואין לו בעיה מצד שהוא יחיד מומחה, ובזה הוא אינו יכול?

וזו לשון הרשב"א מסכת בבא קמא (צ):

... ואפילו את"ל דר' יהודה הנשיא מומחה היה, ודן יחידי היה, וראהו ביום ועפ"י ראייתו היה דן, לא מסתברא שיהיה דיין מומחה מוציא ממון עפ"י ראייתו לבד,

ד"עפ"י שנים עדים יקום דבר" אמר רחמנא, ודי אם יהיה מומחה דן יחידי עפ"י עדים, או דיינין עפ"י ראיית עצמן, כדי שלא תהא שמיעה גדולה מראייה, אבל שתהא ראייה של דין מומחה יחידי כשמיעה משני עדים אינו בדין...

הנתיבות והקצות מסבירים שהיות וסוף סוף המומחה הוא רק יחידי, אם כן בעל הדין הנידון כנגד הדיין יכול להכחיש את עדות הדיין, ולכן הדיין לא יכול לחייבו. מה שאין כן בבי"ד של ג' דיינים אין בעל הדין היחידי יכול להכחישם.

אליבא דהרא"ש, דסבירא ליה שגם ליחיד יש גדר של בי"ד והדיין היחידי יכול לקבל הודאה של בעל הדין (ודלא כהרמב"ם), מסתבר שהדיין היחידי יוכל גם כן לקבל עדות, ומסתבר שהדיין יוכל לדון מכוח "לא תהא שמיעה גדולה מראייה", שהרי יש לו גדר של בי"ד.

אולם הנתיבות חולק וסובר שאע"פ שיש לו גדר של בי"ד, והודאה בפניו הויא הודאה, אין לו דין "לא תהא", כיוון שבעל הדין יכול להכחיש את הדיין.

נמצא קאו"פ בדיינים

עוד כתב הנתיבות (ביאורים סי' לו) בעניין השאלה מה יהיה הדין בבי"ד של שלושה שהשתמשו בכלל של "לא תהא שמיעה גדולה מראייה", ונמצא שאחד מן הדיינים הוא קרוב או פסול. האם כל הרכב בית הדין נפסל, כי אנו מסתכלים על הדיינים ככת של עדים, או שלא שייך שיפסלו דיינים משום קרוב או פסול? בעניין סתם בי"ד אם יש בו פסול נמצא קאו"פ מצינו כבר במסכתין (ג.) שאם יושבים ג' לדין כששניים מהם הם יושבי קרנות ואחד גמיר אין השניים פוסלים את ההרכב, אף שהם פסולים. אולם בעדים ודאי שכל בכת אמורה להיפסל אם נמצא אחד קאו"פ.

וזו לשונו של "הנתיבות" בעניין זה:

ולפי זה נראה בהך דג' שנכנסו לבקר החולה דרצו עושים דין, בבבא בתרא דף קי"ד [ע"א], דאם היו ארבעה וביניהם קרוב או פסול, דיכולים לעשות דין, למאן דסבירא ליה דלא שייך בדיינים נמצא אחד מהן קרוב או פסול, ואפילו למאן דאמר דשייך גם בדיינים נמצא קרוב או פסול, מכל מקום נראה ברור בסנהדרין שראו טריפה שהרג הנפש, שנהרג, כמבואר בסנהדרין ע"ח [ע"א], דאם היה אצלם קרוב או פסול שלא היה מכלל סנהדרין ומתכוין להעיד והתרו בו, נראה דאין מבטל להדיינים, דהדיינים לאו מטעם עדים דנין, דהא עדות שאי אתה יכול להזימה הן, דהא אין צריך לידע באיזה יום ובאיזה שעה ראו, רק שהם דנין על ראייתם מטעם לא תהא שמיעה גדולה מראיה, ודאי דאין עדים פסולים מבטלים לדיינין, דמאי שייכות דעדים לדיינים שהעדים יבטלו להדיינים, וזה פשוט ואין צריך לראיה. ולפי זה נראה, דהוא הדין בשלשה שנכנסו לבקר החולה דרצו עושים דין, שאם היו ארבעה, ושלשה לא נתכוננו להעיד והרביעי נתכוין להעיד, והיה קרוב או פסול, שאותם השלשה אם רוצין עושים דין ונעשין דיינין, ואין הקרוב או הפסול שמתכוין להעיד פוסלן, דאין עד פסול פוסל לדיינים, כמו שכתבתי

לעיל, מטעם דהדיינים דלא תהא שמיעה גדולה מראייה דנין, וכיון דבשמיעה אין הקרוב או הפסול פוסל אותם, הוא הדין אם דנים מטעם ראייה.

אמנם אין ללמוד מזה לשאר דיני ממונות, דדוקא בקידוש החודש שיכולים להיות דיינים בלי ריצוי שום אדם, וכן בג' שנכנסו לבקר החולה שהתורה עשאן דיינים בעל כרחן של הבנים, כמו שכתבו התוס' בבבא בתרא דף קי"ג ע"ב בד"ה אורעה כל הפרשה, עיין שם. אבל בשאר דיני ממונות שצריך ריצוי הבעלי דינים שיהיו דיינים, כמבואר בסנהדרין כ"ט [ע"ב] דאפילו כנפינהו אין כותבים עד שאמר הווי עלי דייני, ודאי דהקרוב או הפסול פוסל אותן, דאין יכולים לומר דיינים אגן בעל כרחו של הבעל דין. וכן כתב בתשובת נודע ביהודא [מהדו"ק] חלק אבן העזר סימן נ"א, עיין שם. אמנם נראה דאם הבעלי דין קיבלו אותם מרצונם אחר כך שיהיו אותן שראו דיינים עליהם, כיון דלא שייך בהו אין עד נעשה דין מטעם דלא תהיה שמיעה גדולה מראייה, כמבואר בחושן משפט סימן וי"ב [כ"ב סעיף א'], וכיון דעל כרחך צריך לומר שאין דנים מטעם עדות רק מטעם דיינים, ובדאי לא צריך בהו שום דיני עדות, כגון שתהיה עדות שאי אתה יכול להזימה ושאר דיני עדות, מהיכי תיתי יהיה קרוב או פסול פוסלם. וזה ברור ולא יחלוק בזה כי אם המתקש ואינו מודה על האמת.

נראה אם כן בכוונת הנתיבות שהכלל "לא תהא שמיעה גדולה מראייה" אומר שכאשר בית הדין רואה את המקרה אין צורך כלל בגדרי העדות. אין הכוונה שלא צריך כאן עדים משום שבית הדין הם בעצמם עדים, אלא שכאן בכלל לא צריך גדר של עדות בבית הדין. גדר של עדות צריך רק כאשר בי"ד לא ראה את המקרה. לפי זה אפשר להבין שאם נמצא אחר קרוב או פסול אין זה יפסול את שאר הדיינים, כיון שאין כאן גדר של עדות כלל. הדיינים אינם עדים, ולכן אין סברא לפום זאת שבנמצא קאו"פ יפסלו שאר הדיינים.

הנתיבות (סי' ג) דן אם כן בשאלה אם יחיד מומחה לדון עפ"י ראיתו, והוא מסביר שלרמב"ם הוא אינו יכול, כיון שאין ליחיד מומחה דין בי"ד. וברא"ש הוא מביא שסבר שיש לו דין בי"ד. לכאורה בשאלה אם יחיד יכול לדון עפ"י ראיתו לפי הרא"ש תלויה באיך מבינים את דין "לא תהא". אם זה דין שבי"ד הם עצמם הדיינים, הרי כאן היחיד מומחה אינו יכול להיות כשני עדים. אך אם הכוונה היא שבי"ד יכול לדון בלי עדים, הרי לרא"ש יש שם בי"ד למומחה, והוא יוכל לדון.

עוד מסביר הנתיבות שמשמע מהרשב"א שלמד בדין "לא תהא" שאינו דין שלבי"ד אין צורך בעדות, אלא זהו רק דין שהם עצמם העדים, שהרי הרשב"א כתב שיחיד מומחה אין בו דין "לא תהא" (אע"פ שהוא יכול לקבל עדות ככל בי"ד). אם כן נראה שהוא למד שהדיינים עצמם הם העדים, ועל כן יחיד לא יכול להיות עד, שגזרת הכתוב שבעדות צריך שנים.

ונפק"מ בזה למה שהבאנו לעיל, שאם "לא תהא" זהו דין שהבי"ד עצמו הם עדים, אם כן קאו"פ יפסול בהם. אך אם הדין הוא שלבי"ד אין צורך בעדות, אם כן קאו"פ לא יפסול בהם.

יחיד מומחה בקידוש החדש

בכל זה יש נפק"מ לגמרא שהזכרנו מראש השנה. שם הגמ' אומרת שיחיד לא יכול לקדש את החדש עפ"י עצמו. רש"י מסביר שהטעם הוא משום שיחיד אינו נאמן לומר "מקודש מקודש", וז"ל: "שאינו היחיד נאמן - לומר מקודש בפני עצמו, לכן צריך להושיב מחביריהן אצלו".

ה"שפת אמת" (ר"ה כה): מדייק מרש"י שאין בעיה שיחיד יקבל עדות על החדש. כל הבעיה היא משום שאינו יכול לומר "מקודש מקודש", ועל כן צריך ג'. ז"ל השפת אמת:

פי' רש"י לומר מקודש, ומשמע דלקבלת עדות נאמן ע"י עצמו, דהוי כקבלת עדות בדיני ממונות דיחיד מומחה יכול לקבל עדות, וכן מוכח ג"כ בפירש"י לקמן בגמ' בד"ה ומקצתן נעשין דיינים שכתב להוכיח דבעדות החדש נמי אין עד נעשה דיין, דאל"כ למה לי יושיבו מחבריהם, יעדו בפני היחיד כו' ע"ש.

אם כן יוצא שלרש"י יחיד נאמן בעיקרון לקבל עדות בקידוש החדש.

אמנם כתב שם רבי אברהם מן ההר שיחיד לא נאמן לקבלת עדות. וזו לשונו: "שאינו היחיד נאמן ע"י עצמו לקבל עדות, דמשפט כתיב ביה".

לכאורה קשה להבין את הסברא של רש"י. אם דין של קידוש החדש הוא בשלושה, וה' אמר למשה שלא יועילו מה שיעשה עד שאהרון יהיה איתו, אז מדוע שיהיה אפשרי לקבל עדות החדש ביחיד? לכאורה רבי אברהם מן ההר צודק.

היחס בין קבלת העדות לדין עצמו

שאלה זו תלויה בסוגיא במסכתין (דף י"א):

ויודעים בשבעים לשון, שלא תהא סנהדרי שומעת מפני המתורגמן... אמר רב יהודה אמר רב: כל עיר שאין בה שנים לדבר ואחד לשמוע אין מושיבין בה סנהדרי.

וכתב שם הר"ן:

פירש"י ז"ל שנים לדבר בשבעים לשון ואחד שאינו יודע לדבר הלשונות, אלא שמבין כל מה שהן אומרים כדי שאלו הג' יוכלו לקבל עדות העדים שיעידו באיזה לשון מן הלשונות, ולפי פירושו משמע דבי"ד של שלשה יכולין לקבל עדות של דיני נפשות, ואינו במשמע, דודאי כל הבי"ד הצריכין בגמר דין צריכין הם בקבלת עדות, הלכך משמע דכל הבי"ד צריכין שידעו לדבר בעי"ן לשון, ושכולן יקבלו העדות מדיני נפשות, וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפרק שני מהלכות סנהדרין. לפיכך פירשו שיהיו בעיר, חוץ מן הסנהדרין, באותן ג' שורות שני חכמים גדולים

הראויים ללמוד ולהורות בכל התורה כולה, ואחד יודע לשמוע ויודע לשאול ולהשיב.

א"כ הר"ן מבין ברש"י שאף כשבפסק דין יהיה צורך בכג', בקבלת העדות של אותו דין מספיקים ג', ואין צורך בכל הכג'. והר"ן עצמו חולק על רש"י, משום שהוא סובר שבדיני נפשות כל הכג' צריכים לקבל את העדות.

ונראה לומר שהר"ן ברור לכאורה בשיטתו וצ"ב בשיטת רש"י. שהרי מפורש בראש השנה שקבלת העדות הרי היא כתחילת דין, ואם כן מדוע שנחלק בין תחילת הדין לקבלת העדות? עוד יתכן בדעת הר"ן שסבר שמועיל לקבל עדות רק דיין שיוכל גם בפועל לדון. לכן אם השלושה לבדם לא יכולים לגמור את הדין הם גם לא יוכלו לקבל עדות.

בעניין זה מצינו עוד מחלוקת מפורשת בין הרס"ג לרמב"ן, המופיעה בפירוש הרמב"ן עה"ת (דברים פי"ז פ"ו).

הרס"ג (מצוה צ"ז) סבירא ליה שמספיק לקבל עדות בשלושה, ורק לפסוק את הדין אנו צריכים כג'. הרמב"ן מביא אותו וחולק עליו וסובר שגם קבלת העדות היא חלק מן הדין, ולכן צריכים כג' גם לעצם קבלת העדות.

כעת אנו יכולים להבין את רש"י בראש השנה, שאמר שאין יחיד נאמן ע"י עצמו לקדש את החדש משום שאינו יכול לומר "מקודש, מקודש", ולא אמר שזה משום שאינו יכול לקבל עדות. רש"י למד שגם בדין המצריך כג' דיינים, קבלת העדות יכולה להיעשות בג', שהיא דין בפני עצמו. אם כן גם בקידוש החודש, התורה לימדה שצריך ג' דיינים, "עד דאיכא אהרון בהדך", אך קבלת העדות היא דין בפני עצמו, ובו יתכן שיחיד כשר, שדין התורה לא נאמר עליו.

אולם, ניתן לומר גם הפוך, שאולי רש"י סובר שהודאה בפני יחיד מומחה אינה הודאה, ולכן הוא גם אינו יכול לקבל עדות (כשיטת הרמב"ם, ודלא כרשב"א וכרא"ש). ולגבי הגמ' בר"ה, היא מדברת לגבי הפסק, לא לגבי קבלת העדות, אך באמת בקבלת העדות רש"י יודה שיחיד לא יכול לקבלה.

ומה באמת הסברא לומר שקבלת העדות היא דבר נפרד, שאותו אנו מפצלים מתחילת הדין ומאפשרים לעשות אותו בפחות דיינים? הרי לכאורה הגמ' אומרת שהוא כבר תחילת הדין, ומדוע דינו שונה?

נראה לומר שרס"ג סבירא ליה שכשאנחנו מקבלים עדות הרי עוד חסר פסק הדין לגבי אותה העדות. גם במקום שעדים כבר אמרו את עדותם, בית הדין עוד מברר ומאמת את דבריהם, יש את שלבי הדרישה והחקירה. אם כן אפשר להבין שמה שהגמ' אמרה שקבלת עדות הינה כתחילת דין, הכוונה היא לאותו בירור של העדים, אך עצם קבלת העדות היא עדיין אינה כתחילת הדין.

חילוק בין עדות שיש בה דרישה וחקירה לעדות שאין בה

המאירי בבבא בתרא קי"ד, בסוגיה של שלושה שנכנסו לבקר את החולה, מביא שכל הסלקא דעתך שקבלת עדות כתחילת דין היא רק לגבי קידוש החודש, ששם אין משא ומתן, רק "כזה ראה וקדש". לפי זה באמת יוצא שהגמ' לא דיברה על קבלת עדויות בדינים אחרים, בהם יש דרישה וחקירה, ואין סתירה אם כן מהגמ' הזו, שבשאר הדינים אכן קבל העדות היא אינה כתחילת דין.

לפי זה יוצא שיתכן ובקידוש החודש רס"ג יודה לרמב"ן שמהתחלה צריך את כל הדיינים. הוא דיבר רק בכהאי גוונא כמו דיני נפשות, ובזה הוא אמר שבקבלת העדות אין צורך בכג' ומספיק בג', ששם קבלת העדות היא אינה כתחילת הדין.

לדבר זה יש לכאורה ראיה משיטתו של הרשב"ם בבבא בתרא (קי"ד:). שם הרשב"ם מביא לגבי בי"ד שקיבל עדות בלילה שהבי"ד יכול לדון למחרת על פי אותה עדות. א"כ קשה להבין את הגמ' שם בב"ב, האומרת ששלושה שנכנסו לבקר את החולה בלילה אינם יכולים למחרת לדון על פי מה שהם ראו, מכח "לא תהא שמיעה", אלא על כורחם הם עדים ואחרים יהיו דיינים. לפי דברי הרשב"ם, הרי בי"ד יכולים לקבל עדות בלילה, ומדוע לא יוכלו לראות בלילה בעצמם ועפ"י זה לדון? הרשב"ם שם סביר את הגמ' ואכן הוא מחלק, שבאמת קבלת עדות אפשרית בלילה, אך ראיית דיינים, שתשמש כעדות, לא אפשרית בלילה. מה הסברא לחלק?

לכאורה לפום מה להעלינו אפשר להבין. שהרי בראייתם של הדיינים אין דיון עם גורם מבחוץ, אין עוד דרישה וחקירה, אלא העדות מאושרת מיד. לכן דינה של ראייה כזו כתחילת דין, ובלילה היא לא אפשרית. יש כאן ראייה שגם הרשב"ם סבירה ליה כשיטה זו.

"לא תהא" שמיעה גדולה מראייה בג' דיינים בנפשות

על פי זה מתעורר ספק לשיטת רס"ג. לפי הרס"ג, שקבלת העדות הינה יחידה בפני עצמה, ולכן אפילו בדיני נפשות אפשרי שיהיו בה רק שלושה דיינים. מה יהיה הדין בבי"ד של כג' ששלושה ממנו ראו בעצמם את הרצח? לכאורה גם כאן אמור להיות מספיק מה שג' ראו, שהרס"ג סובר שגם בנפשות קבלת עדות כשרה בג'.

אלא, שכאמור אפשר להבין את דין "לא תהא שמיעה" בשני אופנים. אפשר להבין שזה דין שהדיינים עצמם הם העדים, ובנידון דין הדיינים שראו הם יהיו תחליף לעדים. ואפשר להבין שהדין אומר שבכאהי גוונא אין צורך בעדים כלל, וכן אין צורך בגדרי עדות. אם כן הספק יהיה האם שלושת הדיינים שראו יספיקו כדי לעשות "לא תהא שמיעה גדולה מראיה" והבי"ד לא יהיה זקוק עוד לעדות.

במסכתין כתוב במפורש גבי סנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש: "וטריפה שהרג, בפני בי"ד – חייב". משמע שזה היה בפני כל הבי"ד. קצת קשה מזה לרס"ג, על הצד שהוא סובר שמספיק ג' מהבי"ד יראו את הרצח.

אולם עדיין הדבר מצריך עיון, משום שכל הספק הוא אם נאמר ש"לא תהא שמייעה גדולה מראייה" זה כמו עדות ממש, שהדיינים נחשבים לעדים, ולפי הרס"ג מועילה הרי עדות בפני שלושה. אך אם נאמר כמו הצד השני, שבכלל לא צריך גברי עדות בבית הדין שראה, אז אולי גם לפי הרס"ג לא תועיל ראייתם של השלושה לכל בית הדין.

היחס בין "לא תהא שמייעה גדולה מראייה" ואין עד נעשה דיין

ישנה מחלוקת ראשונים בעניין אין עד נעשה דיין, האם זה רק בעד שהעיד בפועל או גם בעד שהתכוון להעיד ולא העיד בפועל, שכבר אז אסור לו להיפך לדיין.

רש"י כותב שמספיק שהתכוון להעיד בשביל שיפסל מלהיות דיין, אף שהוא לא העיד בפועל. א"כ לפי רש"י מתי שייך הכלל של "לא תהא שמייעה גדולה מראייה"? הרי ברגע שהוא התכוון להעיד כבר הוא מקבל שם של עד ונפסל מלהיות דיין, שאין עד נעשה דיין.

ובשלמא אם נאמר שב"לא תהא שמייעה גדולה מראייה" בכלל לא צריך גברי עדות, אז לא שייך שמי שרואה את הדין כבר יהיה פסול, משום שהבי"ד שרואים הם אינם מכוונים להיות עדים, שאין כאן צורך בעדים כלל, אלא הם רואים מדין דיינים.

אולם אם "לא תהא שמייעה גדולה מראייה" זה דין שהדיינים הם עצמם גם העדים קשה להבין. הרי לרש"י מספיק לכוון להיות עד בשביל להיפסל לדין, גם בלי להוציא את העדות בפה. אז מדוע הדיינים שראו לא נפסלים מלדון? לכאורה מוכח מזה שרש"י למד ש"לא תהא שמייעה גדולה מראייה" זהו דין שלא צריך עדות, לא שהדיינים הם העדים.

קבלת עדות בימינו

כמו כן תהיה נפק"מ בדברינו לדין נוסף בסוגיה. הרי בימינו שאין לנו סמוכים אין דנים בגזילות וחבלות, אלא רק במידי דשכיח ואית ביה חסרון כיס (ב"ק פד:). משום ששליחותיהו קעבדינו. ויש מקום לשאול, האם בימינו דיינים יכולים מעיקר הדין לקבל עדות, או שמא רק במקום שהם עושים שליחותיהו זה אפשרי להם?

אפשר להבין שיחיד מומחה ההיתר שלו זה ביכולת שלו לפסוק את הדין, אך מה שהוא יכול לקבל עדות (אליבא דהרא"ש) זהו לא היתר מיוחד, אלא מעיקר הדין, שגם בלי בי"ד שלם של מומחים אפשר לקבל עדות.

והנה לפי הרס"ג הסובר שקבלת העדות אינה חלק מן הדין, א"כ ניתן לומר שאולי בזמן הזה אמנם אין יכולת לפסוק את הדין בדברים מסוימים, משום שאין לנו סמוכים, אולם קבלת העדות ניתן יהיה לבצע, אף בלי דיינים סמוכים. כך אפשר להבין אם קבלת העדות אינה חלק מן הדין.

אמנם הדבר יכול להיות תמוה, שמה מועילה לי קבלת עדות, אף אם נאמר שניתן לקבלה בימינו, אם לא ניתן לדון ולפסוק על ידה בלי סמוכים?

ישנה מחלוקת ראשונים בדין מודה בקנס בזמן הזה. הרי ידוע שאפשר להודות בקנס בפני בי"ד של מומחים, ואם זה לא נעשה בפניהם אין זו נחשבת הודאה. אולם פה ישנו מין היכי

תמצוי כזה שאני לא צריך פסק דין. עצם ההודאה היא הפוטרת כאן. א"כ אם גם עדות מצריכה להינתן בפני מומחה, אז אין לנו בזמן הזה יכולת לכך. אולם אם כל הדין שהתחדש במומחה הוא ביכולתו לפסוק, אך קבלת העדות ניתן לקבלה גם בלי בי"ד שלם של מומחים, ניתן לומר שאף בימינו תהיה אפשרות לקבל עדות בפני מי שאינו סמוך והיא תיחשב עדות. אם נאמר שניתן לקבל הודאה אף שלא בפני דין סמוך, בימינו תהיה הודאה פוטרת, והאדם יפטר מן הקנס.

הרא"ש והרמב"ן נחלקו בסוף פרק קמא. הרא"ש מביא בשם הראב"ד שיש מודה בקנס גם בזמן הזה, אך הרמב"ן חולק וסובר שחובה לקבל בפני מומחה. מהי נקודת המחלוקת?

הרמב"ן מביא שאין שור מועד בבבל, ומשמע שזה מפני שבימינו בלי מומחים לא ניתן לקבל עדות על השור. כך הוא סותר את הראב"ד.

מדוע הרמב"ן לא אומר בפשטות שלא תיתכן קבלת עדות היום כיון שאין לנו מומחה בזמן הזה? אלא, שהרמב"ן בא לאפוקי ממה שאמרנו, שרק לעניין הפסיקה צריך מומחה ולעניין העדות לא צריך מומחה. נגד זה אומר הרמב"ן שמזה שאין מועד בבבל מוכח שבלי סמוכים לא זו בלבד שאין אפשרות לפסוק דין, אלא גם אין כוח לקבל עדות.

וכן כתב התוס' רי"ד, שאין העדאה בבבל כיון שאי אפשר להעיד על השור בלי מומחים, ומשמע שלמד כרמב"ן, וז"ל (ב"ק פד:):

והא אמר רבא אין מועד בבבל. פי' משום דבעי' העדאה בפני בי"ד, כדאמרן לעיל בפ' כיצד אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני בי"ד, ובי"ד שבבבל אינו חשוב בי"ד, דסמוכין בעינן, והמורה שפי' הטעם מפני שאינו משלם בג' נגיחות הראשונות אינו נראה לי, דהא אמר' לעיל בפ' שור שנגח ד' וה' שורים בשור חש"ו אין מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, אבל מעמידין להם אפוטרופוס לעשותן מועד לשלם מן העליה. בבבל נמי ניעבוד הכי, אע"ג דפטור מג' נגיחות הראשונות, ועשו אותו מועד לשלם מן העלי', א"ו טעמא משום דבעי' בי"ד הוא.

הוא מביא בשם רש"י פירוש אחר, שעל פיו הסיבה שאין העדאה בבבל היא משום שאין דנים אותו כשהוא תם, שאז אינו משלם משום שתשלומיו קנס ולקנסות צריך מומחים. יוצא לפי רש"י שלמד שונה מהתוס' רי"ד, והבעיה כשאין מומחים היא לא בכך שאין יכולת לקבל את העדות, אלא רק בכך שאחר כך בלי מומחים א"א לפסוק את הדין ולחייב לשלם קנס. אם כן נראה לומר שרש"י גם כן למד שאפשר לקבל עדות בימינו, וכל החסרון בלי מומחים הוא בכך שאי אפשר לפסוק. נמצא שיש בזה מחלוקת בין רש"י לתוס' רי"ד, בין הראב"ד לרמב"ן ובין רס"ג לרמב"ן.